

TIL SINOVLARIDA ADOLAT VA ETIK ME'YORLAR

*Abdullayeva Rohila Abdurasul Qizi**Bóriyeva Guliravzo Ergashevna**Abdirashidova Marvarid Muzaffarovna**Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti**filologiya fakulteti xorij til va adabiyot yo'nalishi**3-bosqich 305-XT guruh talabalari**rohilaa720@gmail.com**Telefon raqami: +998 97 534 05 22**guliravzo658@gmail.com**Telefon raqam: +998 91 714 05 13**marvaridim2005@gmail.com**Telefon raqam: +998 88 024 25 55*

Anotatsiya: Ushbu maqola til sinovlarida adolat va etik me'yorlarning ahamiyati, ularning ta'lim tizimidagi roli va test natijalarining haqqoniyligini ta'minlashdagi o'rni haqida so'z yuritadi. Maqolada adolat tamoyillari, baholash jarayonidagi xatoliklar, etik qoidalar va xalqaro tajribalar tahlil qilinadi. Shuningdek, texnologik rivojlanish va sun'iy intellekt vositalari yordamida testlarda adolat va etik me'yorlarni mustahkamlash imkoniyatlari ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: Til sinovlari, adolat, etik me'yorlar, baholash, testlar, xalqaro tajribalar, tinglab tushunish, yozma va og'zaki ko'nikmalar, texnologiya.

Abstract: This article discusses the importance of fairness and ethical standards in language assessments, their role in the education system, and their impact on ensuring the validity of test results. The article analyzes fairness principles, potential errors in assessment, ethical guidelines, and international experiences. Additionally, it explores the possibilities of strengthening fairness and ethical standards in tests through technological advancements and artificial intelligence tools.

Keywords: Language assessments, fairness, ethical standards, evaluation, tests, international practices, listening comprehension, writing and speaking skills, technology.

Kirish: Til sinovlari (language assessments) bugungi kunda global ta'lim tizimining muhim qismi hisoblanadi. Ular nafaqat o'quvchining til ko'nikmalarini baholashga xizmat qiladi, balki talabalar, o'qituvchilar va ta'lim muassasalarining malaka va samaradorligini aniqlashda asosiy vosita hisoblanadi. Adolat va etik me'yorlar esa til sinovlarining samarali va ishonchli bo'lishini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Baholash jarayonidagi noaniqliklar yoki etik jihatdan noto'g'ri

amaliyotlar test natijalarining haqqoniyligini buzishi mumkin va talabalar huquqlariga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli, til sinovlarini rejalashtirish, o'tkazish va baholashda adolat va etik tamoyillarni hisobga olish zarur.

Adolat tamoyili til sinovlarida

Adolat til sinovlarida bir nechta asosiy jihatlar orqali ta'minlanadi. Avvalo, sinovning barcha ishtirokchilari uchun teng shart-sharoitlar yaratish muhimdir. Ikkinchidan, baholash mezonlari va topshiriqlar barcha test ishtirokchilari uchun aniq va tushunarli bo'lishi lozim. Mezonlar noaniq bo'lsa yoki sub'ektiv baholashga asoslangan bo'lsa, test natijalari adolatsiz bo'lishi mumkin. Uchinchidan, testning lingvistik va madaniy neytralligi ta'minlanishi kerak. Lingvistik adolat, ya'ni test materiallari barcha ishtirokchilarning til bilim darajasiga mos kelishi, madaniy adolat esa materiallarning ma'lum bir madaniy kontekstga nisbatan diskriminatsiya qilmasligini anglatadi.

Til sinovlarida adolat va etik me'yorlar

Til sinovlari (language assessments) bugungi kunda global ta'lim tizimining muhim qismi hisoblanadi. Ular o'quvchining til ko'nikmalarini baholashga xizmat qilishi bilan birga, talabalar, o'qituvchilar va ta'lim muassasalarining malaka va samaradorligini aniqlashda asosiy vosita sifatida ishlatiladi. Baholash jarayonining haqqoniyligi va ishonchliligi esa adolat va etik me'yorlarga rioya qilinishiga bog'liq. Agar test jarayonida bu tamoyillar buzilsa, natijalar noto'g'ri chiqishi va talabalar huquqlari buzilishi mumkin. Shu sababli, til sinovlarida adolat va etik tamoyillarni hisobga olish zarurati dolzarb ilmiy va pedagogik masala sifatida e'tiborga olinadi. Adolat tamoyili til sinovlarida bir nechta asosiy jihatlar orqali ta'minlanadi. Avvalo, testning barcha ishtirokchilari uchun teng shart-sharoitlar yaratilishi lozim. Bu test materiallari, vaqt chegarasi, texnologik vositalar va test muhiti kabi faktorlarni o'z ichiga oladi. Misol uchun, IELTS va TOEFL kabi xalqaro testlarda barcha talabalar bir xil audio sifat, vaqt va instruktsiyalar bilan ta'minlanadi. Ikkinchidan, baholash mezonlari va topshiriqlar barcha ishtirokchilar uchun aniq va tushunarli bo'lishi kerak. Noaniq yoki sub'ektiv baholash test natijalarining adolatsiz bo'lishiga olib kelishi mumkin. Uchinchidan, testning lingvistik va madaniy neytralligi ta'minlanishi muhimdir. Lingvistik adolat test materiallari barcha ishtirokchilarning til bilim darajasiga mos kelishini anglatadi. Madaniy adolat esa materiallarning ma'lum bir madaniy kontekstga nisbatan diskriminatsiya qilmasligini ta'minlaydi. Barnard va Ross (2015) tadqiqotlari shuni ko'rsatadiki, madaniy tarafkashlik test natijalarining noaniqligini oshiradi va talabalar o'rtasida tengsizlikni kuchaytiradi. Etik me'yorlar til sinovlarida ishonchlilik va professionalizmni ta'minlaydi. Baholovchilar test natijalarini oshkor qilmaslik, talabalar shaxsiy ma'lumotlarini himoya qilish va baholash jarayonida shaffoflikni saqlash majburiyatiga ega. Shuningdek, etik tamoyillar baholash jarayonida xolislikni ta'minlashni o'z ichiga oladi. Bu test

natijalarini manipulyatsiya qilmaslik, talabalarni noto'g'ri yo'naltirmaslik va natijalarni adolatli talqin qilishni anglatadi. Bachman va Palmer (2010) tadqiqotida til testlarida etik me'yorlarga rioya qilmaslik o'quvchilarning akademik va professional imkoniyatlariga salbiy ta'sir qilishi mumkinligi ko'rsatilgan. Baholash jarayonidagi xatoliklar adolat va etik me'yorlarga rioya qilinmagan holatlarda yuzaga keladi. Sub'ektiv baholash, test savollarining murakkabligi yoki madaniy tarafkashlik talabalar natijalarini noto'g'ri ko'rsatishi mumkin. Bu xatoliklarning oldini olish uchun standartlashtirilgan baholash vositalari ishlab chiqilishi, barcha baholovchilarni maxsus tayyorlash va test materiallarini doimiy ravishda qayta ko'rib chiqish zarur. Shu bilan birga, talabalar fikrini inobatga olish va feedback tizimini joriy qilish ham adolatni oshirishga xizmat qiladi.

Texnologik jihatlar ham adolat va etik me'yorlarni saqlashda muhim ahamiyatga ega. Onlayn til sinovlari va kompyuter asosidagi testlarda xavfsizlik choralari va shaffof baholash tizimlari joriy qilinadi. Bu talabalar uchun teng shart-sharoit yaratishga yordam beradi. Misol uchun, IELTS Indicator yoki TOEFL iBT platformalarida audio sifatining bir xil darajada ta'minlanishi, vaqtni aniq nazorat qilish va interaktiv vazifalarning bir xil ko'rinishda berilishi adolatni oshiradi. Xalqaro tajribalar ham adolat va etik me'yorlarning ahamiyatini ko'rsatadi. IELTS, TOEFL va boshqa xalqaro testlarda barcha ishtirokchilar uchun teng shartlar yaratish, shaffof baholash mezonlari va madaniy neytrallikka e'tibor beriladi. Tinglab tushunish, o'qish, yozish va og'zaki nutq bo'limlarida barcha talabalar bir xil sharoitda sinovdan o'tadi. Shu bilan birga, baholash mezonlari aniq belgilangan va natijalar xolislik bilan talqin qilinadi. Kelajak istiqbollari jihatidan til sinovlarida adolat va etik me'yorlarni yanada mustahkamlash uchun sun'iy intellekt va avtomatlashtirilgan baholash tizimlaridan foydalanish istiqbolli yo'nalish hisoblanadi. Bu texnologiyalar yordamida test materiallarini lingvistik va madaniy neytral holatda taqdim etish, natijalarni xolis baholash va talabalar uchun teng sharoit yaratish imkoniyati mavjud. Shu bilan birga, test dizaynerlari, o'qituvchilar va talabalar o'rtasida doimiy muloqot va feedback tizimi yaratish adolatni ta'minlash va etik tamoyillarga rioya qilishga xizmat qiladi. Xulosa qilib aytganda, til sinovlarida adolat va etik me'yorlar nafaqat test natijalarining haqqoniyligini ta'minlaydi, balki talabalar va o'qituvchilarning ishonchini mustahkamlaydi. Teng imkoniyatlar yaratish, madaniy neytrallikni saqlash, shaffof va aniq baholash mezonlaridan foydalanish hamda etik tamoyillarga rioya qilish test jarayonini professional va xolis qiladi. Kelajakda adolat va etik me'yorlarni mustahkamlash va yangi texnologiyalar yordamida ularni saqlash dolzarb ilmiy masala sifatida qoladi.

Etik me'yorlar va ularning ahamiyati

Etik me'yorlar til sinovlarida ishonchlilik va professionalizmni ta'minlaydi. Baholovchi shaxslar test natijalarini oshkor qilmaslik, talabalar shaxsiy ma'lumotlarini

himoya qilish va baholash jarayonida shaffoflikni saqlash majburiyatiga ega. Shuningdek, etik tamoyillar baholash jarayonida xolislikni ta'minlashni o'z ichiga oladi. Bu, test natijalarini manipulyatsiya qilmaslik, talabalarni noto'g'ri yo'naltirmaslik va test natijalarini adolatli talqin qilishni anglatadi. Test dizaynerlari va o'qituvchilar etik jihatdan mas'uliyatni o'z zimmlariga olishlari lozim. Bu, test savollarining mazmuni va murakkabligini aniqlash, madaniy stereotiplardan saqlanish va barcha talabalar uchun teng imkoniyatlar yaratishni o'z ichiga oladi.

Baholash jarayonidagi xatoliklar va ularning oldini olish

Adolat va etik me'yorlarga rioya qilinmagan holatlarda baholash jarayonida bir qator xatoliklar yuzaga kelishi mumkin. Masalan, sub'ektiv baholash, test savollarining murakkabligi yoki madaniy tarafdashligi talabalar natijalarini noto'g'ri ko'rsatishi mumkin. Bu xatoliklarning oldini olish uchun standartlashtirilgan baholash vositalari ishlab chiqilishi va barcha baholovchilarni o'qitish zarur. Shu bilan birga, test materiallarini doimiy qayta ko'rib chiqish va talabalar fikrini hisobga olish ham adolatni ta'minlashga xizmat qiladi.

Xalqaro tajribalar

IELTS, TOEFL va boshqa xalqaro til sinovlari adolat va etik tamoyillarni ta'minlashda yetakchi tajriba hisoblanadi. Bu testlarda barcha ishtirokchilar uchun teng shartlar yaratish, shaffof baholash mezonlari va madaniy neytrallikka e'tibor beriladi. Masalan, IELTS testlarida tinglab tushunish, o'qish, yozish va og'zaki nutq bo'limlari bir xil sharoitlarda o'tkaziladi va baholash mezonlari aniq belgilangan. Bu, test natijalarining ishonchli va adolatli bo'lishini ta'minlaydi.

Xulosa

Til sinovlarida adolat va etik me'yorlar nafaqat baholash natijalarining haqqoniyligini ta'minlaydi, balki talabalar va o'qituvchilarning ishonchini mustahkamlaydi. Baholash jarayonida teng imkoniyatlar yaratish, madaniy neytrallikni saqlash, shaffof va aniq mezonlardan foydalanish zarur. Shu bilan birga, etik tamoyillarga rioya qilish test jarayonini professional va xolis qiladi. Kelajakda til sinovlarida adolat va etik me'yorlarni yanada mustahkamlash va yangi texnologiyalar yordamida ularni saqlash dolzarb ilmiy masala sifatida qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Chorlieva, I., & Buronova, M. (2020). Teaching aids and teaching materials for EFL classes. *Evrasiyskiy nauchnyy zhurnal*, (1), 37–38.
2. A Study of English and Uzbek Proverbs Containing the Medical Terms: A Cultural and Linguistic Analysis. (2024). *Web of Humanities: Journal of Social Science and Humanitarian Research*, 2(8), 1–7.

3. Tibbiy leksika asosida shakllangan ingliz va o‘zbek maqollarida metafora va metonimiya. (2024). Tamaddun Nuri Jurnal, 10(61), 67–69.
4. Лингвопоэтические особенности английских и узбекских пословиц, сформированных на основе медицинской лексики / Чориева И. (2024). Предпринимательство и педагогика, (3), 44–51.
5. Chorieva, I. K. (2024). Aphorisms with medical terms in the works of Uzbek thinkers: Avicenna, Alisher Navoi and Abu Rayhan Al-Biruni. *Miasto Przyszłości*, 49, 1368–1374.
6. Chorieva, I. K. (2023). English proverbs including frequently used medical terms and comparative analysis with their equivalents in Uzbek language. *Obrazovanie, nauka i innovatsionnye idei v mire*, 23(8), 7–14.
7. The use of medical terms and their interpretation in English and Uzbek languages in the views of famous people of the world. (2023). *Neo Scientific Peer Reviewed Journal*, 8, 47–50.
8. Richards, J. C., & Renandya, W. A. (2002). *Methodology in language teaching: An anthology of current practice*. Cambridge University Press.
9. Brown, H. D. (2007). *Principles of language learning and teaching* (5th ed.). Pearson Longman.
10. Bachman, L. F., & Palmer, A. S. (2010). *Language assessment in practice: Developing language assessments and justifying their use in the real world*. Oxford University Press.